

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ СІМ'Ї У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

О. Є. Блинова

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології

Херсонський державний університет

Цінність сім'ї є певним соціальним індикатором, який характеризує стан суспільства в цілому. Спостерігається вплив на сім'ю та сімейні відносини соціально-економічних та політичних процесів сучасного українського суспільства, а також взагалі зміни у сімейно-шлюбних відносинах. Система видозмінюється, традиційна сім'я руйнується, деякі її елементи застосовуються для формування нової структури і нового сімейного функціоналу.

Існування сім'ї як системи можливо поки зберігаються її функції та її структура. Відповідно, трансформація сім'ї передбачає зміни як основних сімейних функцій, так і структури, що призводить до кризи, яка характеризується руйнуванням традиційної структури взагалі. Сім'я була і залишається важливою і головною цінністю людського суспільства, оскільки вона є основою духовності, гармонії, міцна опора людини, її надія і захист. Вона дає людині сенс життя, виховує той внутрішній стрижень, на який людина буде спиратися все життя і переносити досвід від покоління до покоління. А.О. Єлісеєва зауважує, що у сучасному суспільстві відбулося розділення потреби у шлюбі та у шлюбному партнері, необхідності у дітях та сексуальної потреби. Потреба у шлюбному партнері та сексуальна потреба залишилися на високому рівні, величина потреби у шлюбі та дітях знизилася до рівня, коли приблизно половина шлюбів руйнується у перші роки сімейного життя, а народжуваність перебуває на рівні, який майже в два рази менше, ніж потрібно для простого відтворення населення[4].

У дослідженні відомого соціолога сім'ї А.Г. Харчева підкреслюється, що сімейні функції впливають із сутності сім'ї. Автор виділяє специфічні функції: репродуктивна – пов'язана із народженням дітей, екзистенційна – пов'язана із

утриманням та підтримкою дітей; функція соціалізації – пов'язана із вихованням дітей. До неспецифічних функцій А.Г. Харчев відносить ті, до виконання яких сім'я пристосовується у певних історичних обставинах [5]. Якщо трансформація сім'ї супроводжується невиконанням низки сімейних функцій, то «ерозія сім'ї як складова частина екологічної кризи розкриває всю глибину морального занепаду у суспільстві, яке втрачає цілющі сили культурної неперервності людського роду. Причини екзистенціальної деградації індустріальних систем лежать у надмірній сфокусованості на благи окремих індивідуумів, а не первинних людських спільнот, що ґрунтуються на інтимно-сімейних відносинах» [5].

На думку американського соціолога-теоретика ХХ століття Т. Парсонса, у суспільстві, яке прагне до стабільності, всім індивідам властиво виконання певних функцій. Т. Парсонс виокремлює інструментальні та експресивні функції. Інструментальна функція необхідна для взаємодії із зовнішнім світом, експресивна – для підтримання внутрішнього балансу всіх елементів системи. Згідно з концепцією Т. Парсонса, ці функції пов'язані із певними нормами поведінки: інструментальні вимагають таких якостей як влада, рішучість, експресивні – м'якість, вміння йти на компроміс [6]. За Т. Парсонсом, сім'я – це соціальна система, в якій жінка призвана до виконання експресивної функції, чоловік – інструментальної. За зв'язки із зовнішнім світом відповідає чоловік, за внутрішній психологічний клімат у сім'ї – жінка [6]. Функція чоловіка передбачає наявність престижної професійної зайнятості, оскільки кар'єра чоловіка впливає як на матеріальне становище сім'ї, так і на соціальний статус. Якісне виконання експресивної ролі вимагає від жінки бути гарною матір'ю, господинею, що визначає для неї підпорядковану роль. Автор зауважує, що такий розподіл сімейних ролей забезпечує стабільність сімейних стосунків. Водночас, прагнення жінки виконувати роль «годувальника», приносити до сімейного бюджету гроші, породжує сімейні конфлікти, призводить до трансформації сімейних відносин [6].

Ще одним чинником трансформації сім'ї можна назвати зменшення дітонародження. С.І. Голод дотримується такої точки зору: «Звільнення дітей від перманентної сімейної опіки разом з емансипацією жінки від чоловіка створили дві кардинальні проблеми – малодітність та сплеск розлучень»[2]. Встановлення рівності між чоловіком та жінкою принципово змінило суспільство, і, перш за все, це відображається на сім'ї та шлюбі. Ще недавно шлюб здавався інститутом, який встановлений для спільного проживання одного чоловіка та однієї жінки, для народження та виховання дітей. Тепер він «відтіснений» цивільним шлюбом у різних його формах: із веденням сумісного господарства або без нього, навіть шлюб втрюх, одностатеві шлюби і т.ін.[2].

Відбувається небезпечний для інституту сім'ї процес «розмивання» поведінкових норм та уявлень про сімейні статеві ролі. За результатами дослідження сімейних установок сучасного міста, таке явище, як незареєстрований шлюб, отримало схвалення та поширення серед молоді від 18 до 30 років [3]. Встановлено, що у сучасної молоді присутня орієнтація на індивідуалістичні цінності, що може заважати формуванню здорових уявлень про майбутнього партнера і шлюб [1]. Незареєстрований шлюб стає все більш популярною формою шлюбних стосунків, тому наголошуємо на важливості дослідження дошлюбного життя партнерів, оскільки цей період життя визнається найменш вивченим та важливим для стабілізації молоді сім'ї.

Отже, у XXI столітті інститут сім'ї змінився у таких напрямках: перехід від патріархальної традиційної моделі сімейних відносин до різних ліберальних форм та типів сім'ї; зміна чисельності сім'ї; зміна тривалості життєздатності шлюбного союзу; поширення основної форми сім'ї – нуклеарної, малодітної. Крім того, трансформувалися традиційні стереотипи «мужності» та «жіночності», міра відкритості прояву сексуальних установок, моральні критерії поведінки у сім'ї та суспільстві.

Література:

1. Блинова О. Є. Сімейні цінності молоді в умовах трансформаційних змін у суспільстві. *Психологічні основи розвитку особистості*: монографія / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, за ред. Ю. В. Стрюкової. Запоріжжя : Просвіта, 2021. Т. 7. С.129–150.

2. Голод С.И. Современная семья: плюрализм моделей. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://jour.isras.ru/index.php/socjour/article/viewFile/291/285> (Дата обращения 06.07.2021).
3. Дмитрийчук А.Ю. К вопросу о трансформации семьи в современном обществе. *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Право*. 2018. Т. 43. № 2. С. 332-339.
4. Елисеева А.А. Влияние современности на изменение семейных ценностей. *Система цінностей сучасного общества*. 2012. № 23. С. 196–201.
5. Харчев А. Г. Социология семьи: проблемы становления науки: Перепеч. с изд.1979 г. М. : ЦСП, 2003. 342 с.
6. Parsons T. American family: its relations with the personality and social structure. *Person. Community. Management*. 2006. № 2. Page 95–103.